

Casus: Instrumenten voor natuurontwikkeling en openstelling van de Doode Bemde

**Dieter Mortelmans, Rolinde Demeyer en Francis
Turkelboom.**

Inhoudstafel

Lijst van figuren	5
Lijst van tabellen	5
1 Context	6
2 ESD-belanghebbenden analyse voor de Doode Bemde	11
2.1 Doel.....	11
2.2 Methode belanghebbendenanalyse.....	11
2.3 Ecosysteemdiensten die expliciet beoogd worden door de bestudeerde instrumenten	11
2.4 Ecosysteemdiensten die beïnvloed worden door de bestudeerde instrumenten	12
2.5 Identificatie belanghebbenden die betrokken zijn of gevolgen ondervinden van de instrumenten	13
3 Overzicht succesfactoren voor PES instrument	16
3.1 Deel 1: Afhankelijkheid van de ecosysteemdienst(en)	16
3.2 Deel 2: Kosten en vergoedingen van PES instrumenten	18
3.3 Deel 3: Risico en vertrouwen	20
3.4 Deel 4: Strategie, structuur en opbouw van het PES instrument	22
3.5 Deel 5: Monitoren van PES impact	23
Referenties	24

Lijst van figuren

Figuur 1: Overzicht van de Doode Bemde, met aanduiding van de wandellussen (bron: http://www.vhm.be).....	8
Figuur 2: Illustratie hoe de aanwezigheid van de Doode Bemde wordt uitgespeeld als een verkoopargument bij verkoop van vastgoed.....	14
Figuur 3: Evolutie van de gemiddelde gesubsidieerde openstelling uitgedrukt in meter per Ha.....	20

Lijst van tabellen

Tabel 1: Overzicht van eigenschappen van de gebruikte instrumenten in de Doode Bemde.....	9

1 Context

Het natuurreserveaat 'de Doode Bemde' ontstond rond 1980 uit een samenwerking tussen de Vrienden van Heverleebos en Meerdalwoud¹ (VHM) en Natuurpunt². Het privaat (en erkend) natuurreserveaat de Doode Bemde omvat momenteel 248 ha. Deze groei is voornamelijk te danken aan de geleidelijke aankoop van extra gronden. De Doode Bemde vormt nu een aaneengesloten geheel dat zich uitstrekt van Korbeek-Dijle in het noorden tot Sint-Joris-Weert in het zuiden. De Doode Bemde valt volledig in habitat- en vogelrichtlijngebied (Natura2000).

Het gebied bestaat uit een mozaïek van kleine akkers, populieraanplantingen en elzenbroeken, wei- en hooilanden, ruigten, rietlanden, vijvers en grachten. Door de relatieve hoge vochtigheidsgraad zijn deze gronden weinig geschikt voor landbouw maar bieden ze een grote natuurwaarde. De nodige aandacht is besteed aan het toegankelijk maken van het gebied voor recreanten door de aanleg van wandellussen (9 km), een knuppelpad om een vochtig gebied toegankelijk te maken, en de bouw van vogelkijkhutten.

Overstromingen zijn een wederkerend probleem in de Dijle vallei. Dit is gedeeltelijk geologisch te verklaren, maar dit fenomeen is ook te verklaren door de hoge erosie op de vruchtbare landbouwgronden op de plateaus aan weerszijden van de Dijlevallei. De komgronden van de Doode Bemde hebben daarom een belangrijke functie als een natuurlijke overstromingszone voor de Dijle, waarbij water tijdelijke gestockeerd kan worden en sedimenten afgezet kunnen worden. Door meer ruimte te geven aan de rivier wordt de impact van overstromingen op bebouwde zones, zoals het nabij gelegen Leuven, sterk gereduceerd.

De belangrijkste bron van inkomsten voor de kosten van het beheer en de aankoop van gronden te dekken komt van de gemeentes, de Provincie Vlaams-Brabant en de Vlaamse overheid. Het stadsbestuur van Leuven geeft bijvoorbeeld een vast bedrag voor het beheer omdat de Doode Bemde een belangrijke rol heeft bij het voorkomen van overstromingen. In deze casus kijken we vooral naar de vergoeding afkomstig van het natuurinrichtingsproject (NIP) van de Dijlevallei en naar de subsidie voor het openstellen van erkende natuurreservaten.

Natuurinrichtingsprojecten (NIP)

De natuurinrichtingsprojecten hebben als doel de bestemming van een gebied te verbeteren. NIP kunnen bestaan uit een breed spectrum aan inrichtingsmaatregelen zoals grondwerken, werken aan de waterhuishouding, infrastructuurwerken, uitbouw van natuur-educatieve voorzieningen, uitruilen van eigendom of gebruik van gronden, aankoop van gronden, afschaffen of vestigen van erfdienstbaarheden, tijdelijke beperkingen aan het genot van onroerende goederen en bedrijfsverplaatsing.

De subsidies voor NIP worden beheerd door ANB en VLM. Er wordt ook nauw samengewerkt met lokale actoren voor de uitvoering. Een projectcomité, met afgevaardigden van belangrijke belanghebbenden zoals bijvoorbeeld gemeentes en provincies, bepaalt de doelstellingen en legt de afspraken vast. Het projectcomité wordt verder ondersteund door advies van een projectcommissie bestaande uit enkele mensen die bij het project betrokken zijn (bijv. gebruikers of landeigenaars) en een reeks deskundigen.

Overzicht van NIP beheermaatregelen:

Reeds uitgevoerd in Dode Bemde	Vernatting en herstel van de kwelmilieus door de bedding van de afwateringsgrachten op te hogen of stuwen te plaatsen
	Uitvoering van achterstallig beheer: verwijderen van de strooisellaag en stronken in

¹ <http://www.vhm.be/>

² <http://www.natuurpunt.be>

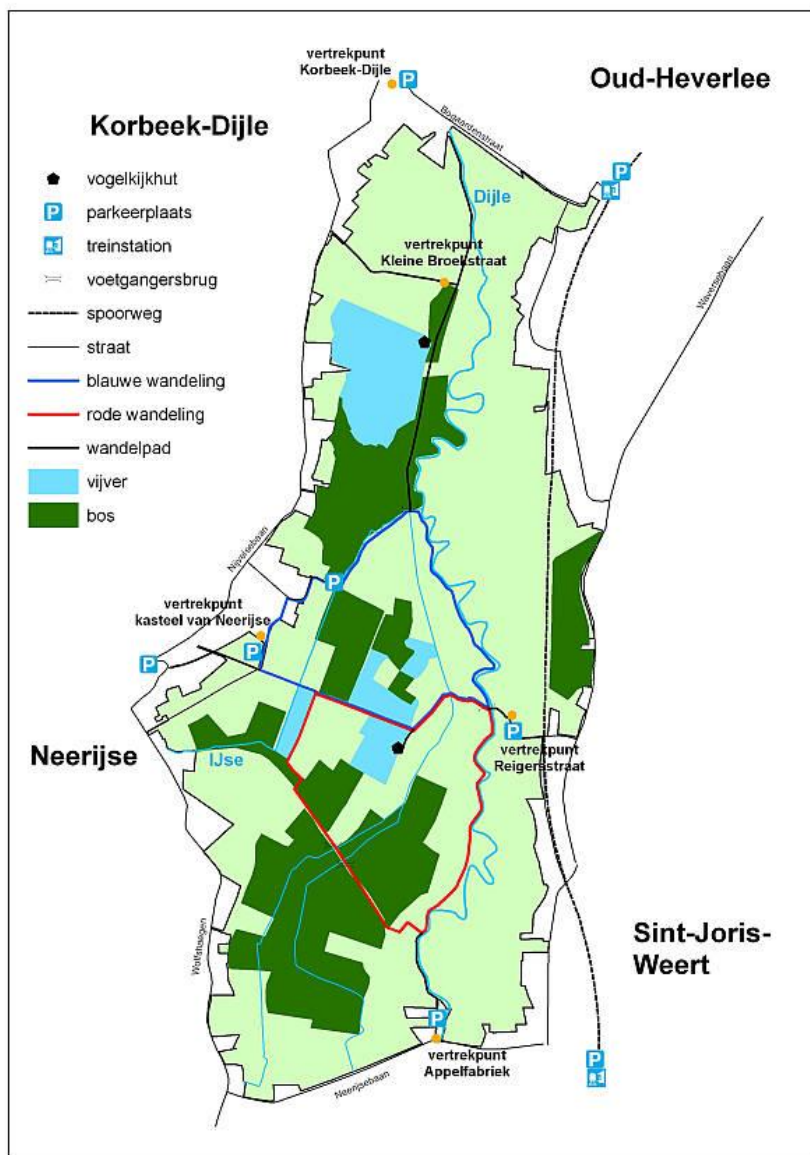
	rietlanden en vijvers
Gepland of in uitvoering in de Doode Bemde	Herschikking eigendom en gebruik in overleg met de belanghebbenden, door verwerving in der minne, kavelruil en vergoedingen
	Verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater door de inrichting van rietland en stuwen, de herinrichting van oevers en het herstel van de watertoevoer en -afvoer
	Verhoging van het inheems karakter van aanwezige vegetaties door bosvorming en door het verwijderen van exoten (o.a. populieren en naaldbomen)
	Creëren van ecologische verbindingen: aanleg wildtunnels, ecoducten en kleine landschapselementen
	Natuureducatieve voorzieningen: vogelkijkhut en -wanden, informatieborden, wandel- en knuppelpaden, bruggetjes, herstel wegen e.d.
Niet van toepassing op de Doode Bemde	Verbetering van de landschapsstructuur door draadafsluiting en weekendhuisjes te verwijderen, dijken af te graven, hoogstamboomgaarden en houtkanten en een natuurlijk park aan te leggen
	Voorzieningen beheer: inrichting beheerwegen, voorzieningen voor extensieve begrazing zoals afrastering, poorten, schuthok voor grazers, veekralen, veeroosters en kantelpoortjes

De Doode Bemde valt onder een NIP van 883 ha in de Dijlevallei ten zuiden van Leuven, op grondgebied van de stad Leuven en de gemeentes Oud-Heverlee, Bertem en Huldenberg. Deze NIP heeft als doel de natuurlijke waterhuishouding van de vallei te herstellen, o.a. door de Dijle vrij te laten meanderen. Ook wordt er aandacht besteed aan de ontwikkeling van plantsoorten en habitats voor vogelsoorten die op de lijst van de Europese Vogelrichtlijn vallen (directieve 2009/147/EC).

Subsidie voor openstellen van erkende natuureservaten

Tenzij de eigenaars de toegang weigeren, zijn bossen in Vlaanderen vrij toegankelijk zolang men gebruikt maakt van de gemarkeerde paden. Omdat er een grote vraag is naar groene ruimte voor buitenactiviteiten en recreatie geeft de overheid een subsidie aan privé bouseigenaars voor het openstellen van hun bos en de onderhoudskosten die hiermee gepaard gaan. Privé bouseigenaars kunnen rekenen op een jaarlijks vast bedrag van 2€ per meter bospad, met een maximum van 50€ per hectare bos. Daarbij kunnen eigenaars ook een bedrag van 100€ krijgen per hectare speelbos.

De terreinbeheerder zorgt voor een ontwerp voor de toegangsregeling die, mits goedkeuring, in het beheersplan wordt opgenomen. Deze toegangsregeling bevat minstens de volgende informatie: een omschrijving en kaart met alle zones, wegen, stilstaande wateren, niet-gecatalogeerde waterlopen en hun oevers en het toegestane gebruik voor de gebruikers, en 2) de periode van toegankelijkheid. De terreinbeheerder kan zijn bos 30 dagen afsluiten voor jachtreunen en 5 maanden voor ecologische redenen.

Figuur 1: Overzicht van de Doode Bemde, met aanduiding van de wandellussen (bron: <http://www.vhm.be>).

Tabel 1 geeft een overzicht van de vergoedingen voor de openstelling van erkende natuurreservaten en het inrichten van natuur onder een NIP.

Tabel 1: Overzicht van eigenschappen van de gebruikte instrumenten in de Doode Bemde.

Natuurgebied			De Doode Bemde		
Instrumenten		Natuur Inrichting Project (NIP)		Openstelling	
Doel van instrument					
<i>Organiserende instantie</i>		ANB + VLM		ANB	
<i>Officiële doelstellingen van het instrument</i>		Herstellen, ontwikkelen of behouden van waardevolle natuur door inrichtingswerken Uitruilen landbouwgronden met natuur		Openstellen van erkend natuurreservaat voor recreanten (Speelbos)	
<i>ESD*: Expliciet doel van het instrument in case studie gebied</i>		Habitat voor flora en fauna (zie opmerking onder tabel)			
		Natuurlijke omgeving geschikt voor buitenactiviteiten Natuurbeleving & natuureducatie			
<i>ESD*: Geen expliciet doel van het instrument maar wel aanwezig</i>		- Natuurlijke omgeving rond gebouwen voor wonen, werken en studeren Landschappen en soorten met culturele en symbolische waarde - Natuurlijke bescherming tegen overstromingen en sedimentregulatie - Natuurlijke waterzuivering en oxygenatie - Beschikbaarheid van drinkbaar water - Regulatie van globale klimaat door reductie van broeikasgasconcentraties - Regulatie van lokaal klimaat			
Contract en betalingen					
<i>'ESD koper'</i>		Vlaamse overheid			
<i>Contractduur</i>		Erkend natuurreservaat, vernieuwbaar om de 27 jaar. Inrichting eenmalige ingreep. Openstelling zolang erkenning geldig is en een goedgekeurd beheersplan opgesteld is.			
<i>Betaling</i>		Eenmalig		Jaarlijks	
<i>Omvang betaling</i>		Afhankelijk van inrichtingsmaatregelen (artikel 47 Natuurdecreet)		Voor openstelling van ³ : - Wandelpad: 2 €/m/jaar, met maximaal 50 €/ha - Knuppelpad: 10 €/m/jaar - Vogelkijkhut: 350 €/hut/jaar	
Monitoring					
<i>Landgebruik</i>		Monitoringsplan		Controle uitvoering beheersplan	

³ *Betaling wordt aangepast aan gezondheidsindex volgens Artikel 20bis van het "besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van natuurreservaten en van terreinbeherende natuurverenigingen en houdende toekenning van subsidies".*

<i>Monitoring output</i>	Natuurdoelen	Niet expliciet door het instrument voorzien
<i>Methode</i>	Beschreven in monitoringsplan.	Evaluatie van beheersplan (openstellingsplan)

Opmerking: 'Habitat voor flora en fauna' is per definitie geen ecosysteemdienst, omdat het maatschappelijk belang hier niet op de eerste plaats komt. Dit heeft eerder te maken met het beschermen van de intrinsieke waarden van natuur. Anderzijds is het in deze context een duidelijke keuze van het beleid om bepaalde habitats te beschermen en waar mogelijk van kwaliteit te doen verbeteren. Daarom wordt het in de context van dit rapport 'habitat voor flora en fauna' ook als een ecosysteemdienst beschouwd (dit houdt niet dat de auteurs van oordeel zijn dat het opportuun is om 'bescherming van habitats' in alle omstandigheden als een ecosysteemdienst te beschouwen).

In het volgende deel kijken we welke ecosysteemdiensten en bijhorende belanghebbende beïnvloed worden door de instrumenten. Verder analyseren we hoe de instrumenten zich verhouden met een lijst van succesfactoren voor PES.

2 ESD-belanghebbenden analyse voor de Doode Bemde

2.1 Doel

Doel van dit onderdeel is om de impact van instrumenten op al de mogelijke ecosysteemdiensten en hun belanghebbenden te analyseren. Het uitgangspunt is hierbij het instrument, en er wordt in eerste instantie bekeken welke ecosysteemdiensten er worden beïnvloed door de implementatie van de bestudeerde instrumenten. In een tweede stap wordt geëvalueerd wat deze veranderingen in ecosysteemdiensten betekent voor de betrokken belanghebbenden (zowel positief als negatief).

2.2 Methode belanghebbendenanalyse

Zie uitgeschreven methodes: "Handreiking ESD-belanghebbenden identificatie" (Simoens en Demeyer, 2013) en "Het ESD-kaartenspel" (Demeyer en Turkelboom, 2013)

Vertegenwoordiger(s) van de volgende organisaties zijn geïnterviewd:

- Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)
- Vlaamse Watermaatschappij (VMW)
- Hubertus Vereniging Vlaanderen (HVV)
- Kajakverhuurder
- Lokale natuurvereniging: Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud vzw
- Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)
- Lokale landbouwer
- Bosgroep Dijle-Geteland
- Intergemeentelijk Opbouwwerk (IGO) Leuven
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

2.3 Ecosysteemdiensten die expliciet beoogd worden door de bestudeerde instrumenten

Habitat voor dieren en planten

De Doode Bemde is erkend als een belangrijk habitat voor allerlei soorten, wat zich ook bevestigd wordt door de aanduiding als habitat- en vogelrichtlijngebied. Het gaat vooral om moerassen, vochtige graslanden, vochtige bostypes etc., en de bijhorende soorten. Typische plantensoorten van de oeverwallen zijn fluitenkruid, glanshaver, knolsteenbreek en smeewortel. Op de vochtigere komgronden komen rietlanden, elzenbroeken en zeggevegetaties voor. Tussen oeverwal en komgrond komen dottergraslanden voor. Typische vogelsoorten zijn waterral en roerdomp die broeden op de komgronden. De ijsvogel en oeverzwaluw verkiezen de oevers van de Dijle. Andere vogelsoorten die in de Doode Bemde broeden zijn de blauwborst en de porseleinhoen. De vijvers zijn rustplaatsen voor verschillende soorten eenden en reigers.

Natuurlijke omgeving voor buitenactiviteiten

In de Doode Bemde wordt er veel aandacht besteed aan toegankelijkheid voor wandelaars (en fietsers), met ongeveer 9 km aangelegde wandelpaden en twee vogelkijkhutten. Zachte recreatie wordt vanuit de natuursector gezien als een belangrijke manier om het draagvlak voor natuurdoelstellingen te vergroten. De laatste jaren zijn er steeds meer bezoekers aan de Doode Bemde, waardoor de druk op het gebied ook steeds meer toeneemt. Recent (in september 2012) zijn er twee wandeltellers geplaatst door de Dienst Onderzoek en Planning van Toerisme Vlaams-Brabant, om het aantal bezoekers aan de Doode Bemde in kaart te brengen. De aantrekkingskracht van de Doode Bemde is het gevarieerde landschap, de Dijle rivier (met redelijke waterkwaliteit), de goede toegankelijkheid, en specifieke wilde soorten.

Natuurbeleving & natuureducatie

Door infoverschaffing en sensibilisering via informatieborden en wandelingen worden de bezoekers ingelicht en bewust gemaakt over het belang van de lokale fauna en flora, wat kan leiden tot een breder maatschappelijk draagvlak. De werkgroep educatie van de Vrienden van het Heverleebos en Meerdaalwoud zorgen bijvoorbeeld elk jaar voor natuurprojecten in de regio waaraan scholen kunnen deelnemen.

2.4 Ecosysteemdiensten die beïnvloed worden door de bestudeerde instrumenten

Dit zijn ecosysteemdiensten die beïnvloed worden door het instrument, hoewel ze niet expliciet beoogd worden door de instrumenten.

Natuurlijke omgeving rond gebouwen voor wonen, werken en studeren

Zicht op groen en nabijheid van groen heeft een invloed op de woonkwaliteit van de buurtbewoners. Dit kan zich vertalen in hogere woningprijzen.

Landschappen en soorten met culturele en symbolische waarde

De Dijlevallei wordt gezien als een voorbeeld voor Vlaanderen van een valleigebied. Vooral het natuurlijk meanderend verloop van de rivier, en de variatie in het landschap worden geapprecieerd door de respondenten. Het is plaats waar veel mensen tot rust kunnen komen en kunnen genieten van de schoonheid van de vallei.

Natuurlijke bescherming tegen overstromingen en sedimentregulatie

Dit is één van de belangrijkste ESD die geleverd wordt door de vallei en is zeer belangrijk in termen van vermeden schade voor Leuven en de campus van de K.U.Leuven (Demeyer en Turkelboom, 2013) . De Dijlevallei ten zuiden van Leuven wordt gebruikt om grote hoeveelheden water vast te houden in noodsituaties. Door de toegang te openen naar de natuurlijke komgronden en de verruwing van het rivierkanaal en de oevers van de Dijle, kan het water gestockeerd worden in de komgronden, waarna het langzaam terugvloeit naar de Dijle. Momenteel is het natuurreservaat Doode Bemde het meest verruwd en wordt dit het beste benut bij overstromingen.

Natuurlijke waterzuivering en oxygenatie

Over de ESD **waterzuivering en oxygenatie** in de Doode Bemde zijn weinig feiten en cijfers gekend. Een aantal respondenten vermoeden wel dat deze ESD in belangrijke mate geleverd wordt door enerzijds de planten in de rivier zelf en anderzijds door de moerassen en natte gronden in het valleigebied. In ieder geval is de oppervlaktewaterkwaliteit sterk verbeterd t.o.v. de jaren '90, wat hoofdzakelijk te wijten is aan de verminderde vuilvracht.

Er is ook een vermoeden dat er een positief effect is van het talrijke veen voor de noordelijke waterwinningen. De waterlaag wordt daar nl. gevoed door een nitraatrijke Brusseliaan waterlaag die van de heuvels komt, terwijl in die winningen water wordt gepompt met een heel laag nitraatgehalte. Dit kan een mogelijk verklaard worden doordat er een natuurlijke denitrificatie optreedt door die veenlagen.

Beschikbaarheid van drinkbaar water

De VMW heeft winningen in Korbeek-Dijle, in Sint-Agatha-Rode en Overijse. Langs heel de Dijlevallei ligt er een grote toevoerleiding, "de toevoer Mechelen". Eigenlijk gaat die eerst naar de reservoirs op een heuvel in Meerbeek (= bufferreservoir). Dat is te zien als een grote watertoren, maar de reservoirs zitten in de grond gegraven. Van daaruit wordt het drinkwater verder verdeeld.

Regulatie van globale klimaat door reductie van broeikasgasconcentraties

In de Doode Bemde wordt actief gestreefd naar vernatting van de komgronden om bepaalde types natuur tot ontwikkeling te laten komen. Door de vernatting kan er meer koolstof opgeslagen worden in de bodem (Demeyer en Turkelboom, 2013).

Regulatie van lokaal klimaat

Het is aannemelijk dat de verhoogde watertafel van het gebied, een impact heeft op het lokaal klimaat, vooral de luchtvochtigheid, de temperatuur en de aanwezigheid op mistbanken (vooral 's morgens). Hier zijn echter geen metingen om dit te staven.

Commerciële vee- en zuivelproducten

Het gebied van de Doode Bemde is nooit interessant geweest voor intensieve landbouw omdat de gronden van natura te nat zijn. De landbouw die er nog is, wordt meer en meer afgebouwd (door beperkingen + extra vernatting). Enkel voor het beheer van bepaalde types van graslanden, wordt er actief met landbouwers samengewerkt (zei ook belanghebbenden analyse).

2.5 Identificatie belanghebbenden die betrokken zijn of gevolgen ondervinden van de instrumenten

Gemeentes & stad Leuven

Door de ontwikkeling van de Doode Bemde als natuurreservaat worden de nabijgelegen gemeentes aantrekkelijker om te wonen en recreëren. Gemeenten profiteren hier door een sterkere bevolkingsaan groei en een hogere gemeentebelasting.

De Doode Bemde (en de Dijlevallei ten zuiden van Leuven in het algemeen) levert een belangrijke bijdrage aan de bescherming tegen overstromingen. Door het feit dat het natuurlijke overstromingsgebied terug kan overstromen, de Dijle vrij kan meanderen door dit gebied, en de rivier steeds verder verruwt, bezit de vallei een grote waterbufferingscapaciteit. Het stroomafwaarts gelegen Leuven en de wetenschaps-campus van de K.U. Leuven zijn hierdoor beter beschermd tegen overstromingen en de binnenstad van Leuven ondervindt minder sedimentatie in de Dijle. Het verwijderen van het slib uit de Dijle in Leuven is geen gemakkelijke opdracht door de dichte bebouwing langs de rivier en is een grote kostenpost voor de stad.

Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud (VHM)

Het natuurreservaat van de Doode Bemde bestaat al meer dan 30 jaar en wordt beheerd door de lokale natuurvereniging 'Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud vzw'. Zij zijn ook eigenaar van de gronden en ontvangen subsidies voor de aankoop van meer gronden, het beheer van het natuurgebied, het openstellen van het gebied, het opstellen van een beheerplan, enz. Het hoofddoel van deze vereniging is de bescherming van de natuur en het stimuleren van een gezond leefmilieu in de streek ten zuiden van Leuven.

De Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud en Natuurpunt staan in voor het beheer, dat voornamelijk bestaat uit het maaien en begrazen van paden en graslanden, het knotten van knotwilgen, het wegnemen van oprukkend wilgenstruël in rietmoerassen, en het omvormen van nieuwe gronden naar een gewenste (natuurlijke) toestand. Deze beheermaatregelen worden uitgevoerd in samenwerking met plaatselijke landbouwers en vrijwilligers. Er zijn afspraken gemaakt met een aantal landbouwers, die hun runderen gratis mogen laten grazen op een aantal graslanden onder bepaalde voorwaarden. Dit is voordelig voor de natuurvereniging omdat het beheer van een natuurgebied op deze manier goedkoper uitvalt.

De VHM wil ook de kennis van de natuur promoten en natuurbeleving stimuleren. Daarvoor organiseren zij verschillende educatieve activiteiten, zoals gegidste wandelingen, een zomerkamp, activiteiten voor scholen etc. VHM is echter bezorgd over de potentiële negatieve neveneffecten van stijgende recreatiedruk op de natuur van de Doode Bemde.

Lokale landbouwers

Er is een samenwerking met landbouwers in de Doode Bemde. Momenteel is er 260 ha in eigendom van de natuurvereniging. Ongeveer de helft van die oppervlakte wordt als grasland beheerd en wordt zoveel mogelijk in beheer gegeven aan landbouwers. Er is in principe een juridisch probleem i.v.m. de pachtwetgeving, maar dat wordt vermeden door landbouwers gratis gebruik te laten maken van deze graslanden. De landbouwers mogen deze graslanden gebruiken als ze voldoen aan de voorwaarden gesteld door de natuurvereniging: geen gebruik van pesticiden, nul-bemesting, maaien vanaf 25 juni en nadien mag er na begraasd worden tot de terreinen te nat worden. Er is een einddatum afgesproken van 15 oktober, maar het gebeurt regelmatig dat de terreinen nog droog genoeg zijn zodat de dieren geen schade toebrengen aan de graslanden en dus langer mogen grazen. Quasi alle terreinen worden eerst gemaaid en dan daarna begraasd. Het maaien gebeurt door de landbouwer, en het hooi is van een behoorlijke goede kwaliteit. De kwaliteit is echter onvoldoende voor melkproductie, maar wel meer dan voldoende voor zoekkoeien, voor droogstaand vee en voor jongvee.

In de Doode Bemde wordt er momenteel samen gewerkt met 12 verschillende landbouwers, waarvan de 2 grootste elk ongeveer 25 ha grasland gebruiken en die geen eigen graslanden meer hebben. Dat is voor deze landbouwers een risico, maar door wederzijds vertrouwen en het houden aan afspraken, werkt dit wel en zijn er geen problemen.

Lokale bewoners

Bewoners in de omliggende dorpen van de Doode Bemde profiteren op verschillende manieren van een verbeterde toestand van het natuureservaat: een mooier uitzicht vanuit hun woningen of hun dorp, de mogelijkheid om in de nabijheid van hun huis te recreëren (zie ook sectie recreanten), en betere waterkwaliteit (minder geen geuroverlast). Het enige potentiële nadeel is voor de bewoners van de valleigronden: door vernatting van sommige percelen kunnen zijn meer vocht en mist ervaren. Voor de inwoners van Leuven stad, is er een verhoogd veiligheidsgevoel i.v.m. overstromingen. Voor bewoners die een eigen huis bezitten, leidt de nabijheid van de Doode Bemde tot hogere huizenprijzen. De vastgoedsector maakt dan ook dankbaar gebruik van dit argument om hogere huizenprijzen te bedingen (zie Figuur 2).

Figuur 2: Illustratie hoe de aanwezigheid van de Doode Bemde wordt uitgespeeld als een verkoopargument bij verkoop van vastgoed.

Recreanten en de recreatiesector

De Doode Bemde en omgeving is populair bij wandelaars, fietsers, mountainbikers, kajakers en natuurliefhebbers. De meeste recreanten komen uit de wijde omgeving rond Leuven. Vooral op zonnige weekends kan het heel druk zijn in de Doode Bemde. Restaurants en tavernes (vooral rond het Zoete Water) profiteren van deze bezoekers.

Er zijn ook verschillende bedrijven die kajakafvaarten, avonturentochten en teambuilding activiteiten aanbieden. Door de verbeterde waterkwaliteit (afkoppeling riolering + natuurlijke waterzuivering) zijn er momenteel 4 bedrijven die kajaks en andere vaartuigen verhuren. De kajakbedrijven zouden liever ook door de Doode Bemde kunnen varen om een langere afvaart te kunnen aanbieden (nu is de afvaart max. 5 km). In principe mag er wel gekajakt worden in het stuk Dijle ter hoogte van de Doode Bemde, maar in praktijk is dit moeilijk (en gevaarlijk) o.w.v. de omgevallen bomen etc. in de rivier. Er is een mondeling akkoord met de kajakverhuurders (o.a. NaturNatur en The Shelter) om geen kajaktochten te organiseren door de Doode Bemde, ook al kan dit niet legaal worden afgedwongen.

Er worden ook steeds meer Bed&Breakfast's opgericht die o.a. uitpakken met de nabijheid van een beschermd natuureservaat Doode Bemde. Zij creëren dus een economische meerwaarde dankzij de nabijheid van het natuureservaat, maar leveren zelf geen bijdrage aan het onderhoud van het reservaat.

ANB

ANB is in hoofdzaak subsidieverstrekker. ANB staat ook in voor het monitoren van de beheersplannen van erkende natuureservaten en het monitoren van het NIP zoals vastgelegd in het monitoringsplan. Verder verleent ANB advies in de project commissie van het NIP en coördineert het projectcomité..

VLM

VLM is subsidieverstrekker voor de NIP via ANB en dotaties van de Minister voor natuurinrichting. Samen met ANB maken zij de plannen en documenten voor het NIP en coördineren het studiewerk. Verder verzorgt VLM het secretariaat van het NIP, staat in voor de projectleiding en laat aannemers de terreinwerken uitvoeren.

VMM

De VMM coördineert het integraal waterbeleid. Ze volgt de toestand van de watersystemen op, beheert de onbevaarbare waterlopen van eerste categorie en het grondwater, plant en houdt toezicht op de zuiveringsinfrastructuur en ontwikkelt beleidsinstrumenten om de gewenste milieudoelstellingen voor water te bereiken. Wat de bovenstroomse Dijle ten zuiden van Leuven betreft, heeft VMM een specifieke verantwoordelijkheid om de kans op overstromingen in Leuven en de Arenbergkampus zoveel mogelijk te vermijden.

VMW

De hoofdtaak van de VMW is het voorzien van dagelijks drinkwater in voldoende hoeveelheden en van een goede kwaliteit, en dit aan een zo laag mogelijke kost. In de Dijlevallei heeft de VMW enkel waterwinningen voor diep en ondiep grondwater. De VMW ziet de ligging van de winningen bij een natuureservaat als een positief gegeven, omdat een groene bestemming de kwaliteit van het grondwater ten goede komt. Tegelijkertijd is er sprake van een mogelijk spanningsveld indien de winningen een negatief effect zouden hebben op de aanwezige grondwaterafhankelijke vegetaties.

3 Overzicht succesfactoren voor PES instrument

In dit gedeelte nemen we de beoogde ecosysteemdiensten van beide instrumenten, het NIP en de subsidie voor openstelling van erkende natuurreservaten, onder de loep. We kijken in welke mate deze instrumenten aansluiten bij een reeks succesfactoren voor PES instrumenten.

3.1 Deel 1: Afhankelijkheid van de ecosysteemdienst(en)

- **SC1: Is er een duidelijk verband tussen de beheersmaatregelen en de levering van ESD?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: Het aanleggen van paden heeft een duidelijk verband met de ecosysteemdienst 'natuurlijke omgeving geschikt voor buitenactiviteiten'.

NIP: Het is een breed scala aan beheersmaatregelen toegepast onder het NIP met het doel geschikt habitat voor gewenste fauna en flora te creëren. De mate waarin het verband tussen de beheersmaatregelen en het leveren van de ecosysteemdienst habitat wetenschappelijk vastgesteld kan worden is sterk afhankelijk van de huidige kennis over de fauna en flora die nagestreefd wordt. Dit verband is vaak zeer complex. Toch kan men stellen dat er een consensus bestaat dat de NIP maatregelen bepaalde habitat types hebben mogelijk gemaakt met een hoog potentiaal voor het huisvesten van een groot aantal en diversiteit aan flora en fauna. Natte gebieden zoals de Doode Bemde zijn hier een goed voorbeeld van.

- **SC2: In welke mate is de levering van de betreffende ESD onder druk?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: Ruimte voor natuur is schaars in Vlaanderen, vooral in een dicht-bewoond gebied als Leuven. De vraag is dus groot voor extra natuurgebied voor recreatie en speelbossen voor kinderen en jeugdbewegingen.

Privé bos is vrij toegankelijk indien men op de bospaden blijft maar privé eigenaars mogen hun bos ontoegankelijk verklaren. De Doode Bemde valt onder deze regel omdat het privé eigendom is van Natuurpunt.

NIP: De vraag naar verbeteren van zeldzaam habitat is vooral afkomstig vanuit het Europees en Vlaams beleid (via bijv. de volgelrichtlijn), natuurorganisaties en natuurliefhebbers. Men kan daarom stellen dat deze niet zo groot is als deze vergeleken wordt met de vraag naar open ruimte voor recreatie bijvoorbeeld, hoewel beiden grotendeels compatibel zijn met elkaar.

Aanbeveling: *Indien men voor een PES aanpak zou kiezen bij het NIP 'Dijlevallei', dan is de vraag voor meer habitat weliswaar ontoereikend voor een succesvol resultaat. Wel is een grotere vraag voor andere ecosysteemdiensten die resulteren van de beheersmaatregelen. Het potentieel van deze ecosysteemdiensten voor het opstellen van een PES instrument wordt bij SC 13 besproken.*

- **SC3: Is er een studie uitgevoerd om de levering van de ESD ruimtelijk te bepalen?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: De ecosysteemdienst recreatie wordt geleverd door de 'landschapskwaliteit' van het natuurlijk ecosysteem en de mate van toegankelijkheid. De paden controleren in grote mate de toegankelijkheid tot de Doode Bemde, maar aangezien dat deze het hele gebied doorkruisen, kan er grosso-modo gesteld worden dat het recreatiepotentieel homogeen verspreid is voor het hele gebied.

De 'landschapskwaliteit' daartegen is niet homogeen. Sommige delen van het reservaat zijn aantrekkelijker dan andere delen. Gezien de relatief kleine schaal van het natuurreservaat heeft het weliswaar weinig zin om extra geld uit te trekken voor paden die in zones liggen met meer landschapskwaliteit. Landschapskwaliteit is daarbij een relatief begrip en dus moeilijk te meten. Voor grotere natuurgebieden (bijv. de schaal van een nationaal park) zou het wel relevant kunnen zijn om paden te differentiëren op basis van hun ligging in het landschap.

Aanbeveling: *Een PES vergoeding moet conditioneel zijn aan de levering van de ecosysteemdienst, en weliswaar liefst aan een 'minimum' levering van de ecosysteemdienst. In het geval van het openstellen van erkende natuurreservaten kan men in kaart brengen welk type bos het aantrekkelijkste zijn voor een reeks buitenactiviteiten, en in welke maten deze buitenactiviteiten ook gevraagd zijn in de regio. De bedoeling is om aan de hand van de subsidie natuurreservaten te prioriteren waar het potentieel voor buitenactiviteiten het hoogste is. Het zou daarom aanbevolen zijn om de Doode Bemde te vergelijken met andere opengestelde natuurgebieden. Als factor voor deze vergelijking wordt dan bijvoorbeeld de kwantiteit en kwaliteit van gevraagde buitenactiviteiten gebruikt.*

NIP: In het projectplan wordt rekening gehouden met de zones die beter geschikt zijn voor het ontwikkelen van bepaalde habitats voor flora en fauna of voor de natuurlijke loop van de Dijle te herstellen.

- **SC4: Zijn de kansen onderzocht dat door het bevorderen van één ESD in een bepaald gebied, positieve of negatieve neveneffecten op andere gebieden en/of andere ESD ontstaan? Zijn de wisselwerkingen tussen ESD onderzocht en de resulterende trade-offs van beheeringrepen binnen het focusgebied in rekening gebracht?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: Een trade-off vindt plaats tussen het openstellen van het gebied voor recreanten en het creëren van habitat voor fauna en flora. Vooral (loslopende) honden maar ook mensen verstoren de rust van de aanwezige fauna of beschadigen de flora, en dit ondanks Artikel 3 van het Besluit van de Vlaamse Regering (betreffende de toegankelijkheid van de bossen en natuurreservaten) dat verplicht om honden aan de leiband te houden. Daarom wordt er veel moeite gedaan door vrijwilligers om loslopende honden te vermijden in het natuurgebied van de Doode Bemde. Deze gebruikers trekken dan soms naar andere natuurgebieden - die minder sterk gecontroleerd worden - om zo toch hun hond te kunnen laten loslopen (en dus wordt de druk verplaatst).

Anderzijds zorgt toenemende recreatie wel voor een groter maatschappelijk draagvlak voor natuurbehoud en natuurinrichting in de Doode Bemde, en heeft het ook een positief effect voor de lokale middenstand (bv. eetgelegenheden rond de Zoet Waters, fietswinkel, kajak en MBK verhuurders). Deze partijen zijn dus in feite "freeriders" omdat ze profiteren van het verbeterde landschap, maar niet (rechtstreeks) bijdragen aan het onderhoud van het landschap.

Synergie voor de ecosysteemdiensten landschap en voedsel productie: de VHM zijn eigenaar van de gronden, maar lokale landbouwers maken hiervan gebruik om aan (extensieve) veeteelt te doen. Op hun beurt halen VHM hier voordeel uit omdat het gebied op een goedkope en duurzame manier beheerd wordt. Op deze manier zijn de landbouwers leveranciers van veeproducten en onderhouden ze het landschap.

Trade off voor de ecosysteemdiensten 'naturomgeving voor buitenactiviteiten' en 'bescherming tegen overstromingen': Verruwing van het rivierkanaal is noodzakelijk voor een optimale (natuurlijke) bescherming tegen overstromingen. De stad Leuven en de campus

Arenberg ondervinden hier de baten van, maar de lokale kajakkers en recreatieorganisaties ondervinden last van het ruwere rivierkanaal, met o.a. bomen die in de rivier blijven liggen.

Aanbeveling: *Enkele trade-offs zijn reeds bekend maar worden niet expliciet meegenomen in de subsidieregeling. Betere inzichten naar het belang van deze trade-offs is een goed startpunt om eventueel aanpassingen aan het instrument aan te brengen. Recent zijn er reeds meters geplaatst om de bezoekersaantallen te monitoren (i.e. telsingen). Het betrekken van belanghebbenden via bijvoorbeeld een focusgroep, kan reeds heel wat neveneffecten en mogelijke oplossingen aan het licht brengen.*

NIP: Zoals elke project moet een NIP een Milieu Effecten Rapportage (MER) screening ondergaan. Naargelang de geschatte effecten in o.a. het projectrapport, beslist de dienst MER van de Afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid of een MER studie al dan niet nodig is. Voor de Doode Bemde werd een MER ontheffing toegestaan met een geldigheid van 4 jaar.

De MER(-screening) bevat enigszins een groot deel van mogelijke neveneffecten en trade-offs. Wel zijn deze niet uitgedrukt in termen van ecosysteemdiensten, maar behandelt een aantal thema's (bijv. lucht, water, enz.) onafhankelijk van elkaar. Voor het NIP 'Dijlevallei' is er bijvoorbeeld rekening gehouden met de neveneffecten van recreatie en van vernatting door wijzigingen in de waterhuishouding.

Aanbeveling: *De MER en/of het projectrapport vormt reeds een goede basis voor het identificeren van potentiële neveneffecten en trade-offs. De vertaalslag moet dan nog gemaakt worden om deze impact analyse in termen van ecosysteemdiensten uit te drukken.*

3.2 Deel 2: Kosten en vergoedingen van PES instrumenten

- **SC5: Is de levering van de ESD uniform in het gebied? Is de kost van de beheermaatregelen om de ESD levering in stand te houden en te verbeteren, uniform in het gebied?**

Openstellen van erkende natuureservaten: De levering van de ecosysteemdienst 'natuurlijke omgeving geschikt voor buitenactiviteiten' is redelijk uniform (zie SC3). De kost voor aanleggen van paden is daartegen niet uniform. Sommige paden zijn moeilijker aan te leggen en/of vergen meer onderhoudswerken om ze gangbaar te houden (bijv. de knuppelpaden). Hetzelfde geldt voor speelzones alhoewel deze niet aanwezig zijn in het geval van de Doode Bemde. De subsidie voorziet dit enigszins door een hogere vergoeding te verlenen voor het beheer van knuppelpaden, speelzones en vogelkijkhutten. Eén meter knuppelpad is bijvoorbeeld gelijk aan 5m pad, en één vogelkijkhut is gelijk aan 175m pad.

NIP: De ecosysteemdienst habitat voor flora en fauna wordt niet uniform geleverd door het ecosysteem. Afhankelijk van de flora en fauna dat nagestreefd wordt, leveren sommige delen van het ecosysteem 'meer' habitat. De relatie tussen de mate waarin de ecosysteemdienst geleverd wordt en het deel van het ecosysteem dat hier 'verantwoordelijk' voor is, is zeer complex. Vooral als verschillende soorten in samenhang beschouwd worden.

Ook zijn de kosten van de inrichtingsmaatregelen zeer divers en vaak niet uniform verspreid over het gebied. Een differentiatie maken voor de vergoeding is dus onpraktisch en zou weliswaar enkel de administratieve kosten verhogen.

- **SC6: Is de PES vergoeding voldoende om deelname van ESD beheerders te stimuleren?**

Openstellen van erkende natuureservaten: De vergoeding voor het openstellen van erkende natuureservaten is een vaste vergoeding. Opportuniteitskosten van eigenaars worden daarbij niet in rekening gebracht. Daarbij is het onduidelijk wat de opportuniteitskosten voor eigenaars zijn. Deze worden bijvoorbeeld beperkt door wettelijke aspecten waardoor de beheerder zijn landgebruik niet zomaar kan veranderen (bijv. bosdecreet en het natuurdecreet). In het geval van de Doode Bemde is de opportuniteitskost van de terreineigenaar weliswaar gelijk aan nul omdat Natuurpunt en de VHM niet uit zijn op andere vormen van landgebruik met als doel een hogere financiële winst te generen.

Uit het vorige blijkt dus dat het in het algemeen belangrijk is voor de subsidie, om de motivaties van de verschillende ecosysteembeheerders goed te begrijpen. Er kunnen grosso-modo twee categorieën ecosysteembeheerders geïdentificeerd worden. Enerzijds is er een groep van ecosysteembeheerders die een zekere mate van financieel gewin nastreven. Anderzijds zijn er ecosysteembeheerders die voornamelijk natuurdoelen nastreven, en in eerste instantie de beheerskosten om deze natuurdoelen te halen wil dekken. De ecosysteembeheerders van Doode Bemde vallen duidelijk in de tweede categorie.

In een PES context is een goede vergoeding voor de ecosysteembeheerders van de Doode Bemde, een vergoeding die ten minste de beheerskosten volledig dekt. Dat is met de huidige subsidie niet het geval. Bv. een meter knuppelpad onderhouden vergt bijvoorbeeld ongeveer 100€/jaar. De subsidie voorziet echter 10€ per jaar.

Aanbeveling: Aangezien de subsidie niet de minimum voorwaarde voor een PES vergoeding dekt, dat wil zeggen dat ze minstens de opportuniteitskosten (in dit geval enkel de beheerskosten) dekt, is het aangewezen deze enigszins te verhogen.

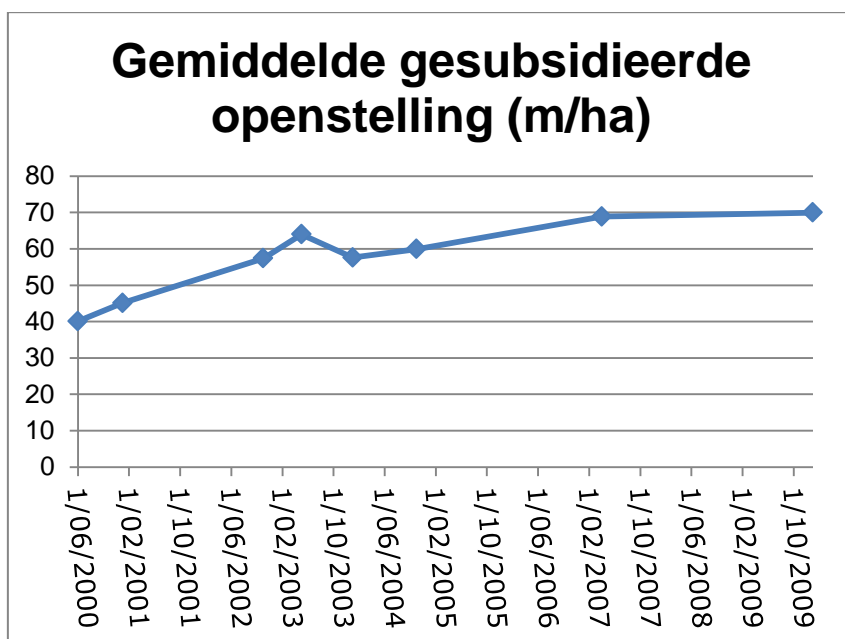
Voor een hogere vergoeding kunnen er eventueel ook bronnen buiten de overheid aangeboord worden, en dan vooral bij sectoren die baat vinden bij de verhoogde levering van recreatie-opportunities. Aan de hand van de analyse van de belanghebbenden is het duidelijk dat bijvoorbeeld eetgelegenheden en de vastgoedsector expliciet meerwaarde ondervinden door de nabije ligging van de Doode Bemde en de toegankelijkheid van het natuureservaat. Een onderzoek zou kunnen gevoerd worden hoe, en in welke mate, deze actoren eventueel kunnen bijdragen aan de beheerskosten van de Doode Bemde aan de hand van bijvoorbeeld een groene taks.

NIP: Maatregelen onder NIP zijn eenmalige inrichtingsmaatregelen en geen terugkerende beheermaatregelen. De vergoeding voor de inrichting is dus sterk context afhankelijk en verschilt naargelang de inrichtingsmaatregel die toegepast wordt. In het geval van de Doode Bemde worden deze inrichtingsmaatregelen niet door de terrein-beherende instanties betaald, maar rechtstreeks door het project comité van de NIP (en via de VLM). In een PES context betekent dit dat de volledige kosten gedekt zijn voor de ecosysteembeheerders en dat de vergoeding daarom voldoende is.

- **SC7: Wat is de omvang van de transactiekosten?**

Openstellen van erkende natuureservaten: De transactiekosten voor het openstellen van erkende natuureservaten zijn niet problematisch. De huidige subsidieaanvraag en de beheermaatregelen zijn redelijk eenvoudig en generen daarom relatief weinig transactiekosten voor ANB en ecosysteembeheerders.

De evolutie van de uitgave voor de openstelling van erkende natuureservaten per hectare wordt weergegeven in Figuur 3

Figuur 3: Evolutie van de gemiddelde gesubsidieerde openstelling uitgedrukt in meter per Ha (Bron ANB).

NIP: Een precieze inschatting van de transactiekosten van de NIP 'Dijlevallei' is niet zomaar beschikbaar en is te omvangrijk voor het kader van dit onderzoek. Wel kan men stellen dat de transactiekosten voor deze NIP weliswaar zeer hoog zijn. Door het grote aantal actoren die in het NIP gebied invloed hebben zijn de onderhandelingen over de NIP-maatregelen ook zeer complex en tijdrovend. Deze onderhandelingen kunnen wel het draagvlak verhogen bij de betrokken partijen. Wat mist is een duidelijke evaluatieprocedure voor recurrente problemen, en de transactiekosten die hierdoor gegenereerd worden, te vermijden,.

Aanbeveling: Een formele evaluatieprocedure van de onderhandelingen is nodig om vergelijkbare problemen te vermijden in toekomstige NIP. Zo kunnen bepaalde transactiekosten vermeden worden.

3.3 Deel 3: Risico en vertrouwen

- **SC8: Wordt er in contracten voldoende garanties gegeven aan beheerders en gebruikers op lange termijn?**

Openstellen van erkende natuurrezervaten: Voldoende garanties zijn aanwezig voor zowel ecosysteemdienstengebruikers als ecosysteembeheerders. Deze worden aan de hand van het beheersplan vastgelegd.

NIP: Garanties voor de ecosysteembeheerders zijn contractueel vastgelegd met de aannemers die de inrichtingsmaatregelen uitvoeren. Garanties voor ecosysteemdienstengebruikers (gerepresenteerd door de Vlaamse overheid, provincie en gemeentes) worden vastgelegd aan de hand van de MER richtlijnen en het monitoringsplan.

- **SC9: In welke mate zijn regels/contracten afdwingbaar?**

Openstellen van erkende natuurrezervaten: Indien de afspraken over het openstellen van het gebied niet nagekomen worden zoals deze zijn vastgelegd in het beheersplan, dan kan er

tijdens de evaluatie van het beheersplan besloten worden om de erkenning als natuureservaat op te zeggen.

NIP: Indien inrichtingsmaatregelen niet volledig of verkeerd zijn uitgevoerd dan neemt de vrederechter van het kanton waarin het grootste gedeelte van het NIP ligt kennis van de geschillen. Bij ingebrekestelling, moet er een rechtzetting uitgevoerd worden of compensatie verleend worden.

- **SC10: Is er een realistisch risico voor het optreden van een buitengewone gebeurtenis die de levering van ESD in het gedrang kan brengen?**

Openstellen van erkende natuureservaten: Omdat de subsidie niet afhankelijk is van de mate van aantrekkelijkheid van het bos voor buitenactiviteiten, heeft een buitengewone gebeurtenis zoals een brand of een overstroming geen impact op de subsidie. Het recreatiepotentieel zal wel degelijk sterk beïnvloed worden. Indien deze subsidie volgens PES logica zou georganiseerd worden, dan zou de subsidie moeten afhangen in de mate dat de ecosystemedienst (omgeving geschikt voor buitenactiviteiten) geleverd wordt. In het geval dat het gebied regelmatig overstroomd of afbrandt, dan zou het verantwoord zijn (onder PES) om niet voor de ontoegankelijke paden te betalen. Daartegen is overstromingsbescherming wel een ecosystemedienst die bevorderd wordt door de ecosystemebeheerder met onder andere fondsen van de Gemeente van Leuven.

Tevens zijn buitenactiviteiten weliswaar beperkt tijdens de koude seizoenen wanneer overstroming typisch optreden. De impact van ontoegankelijkheid is daarom waarschijnlijk relatief laag.

Aanbeveling: *Indien gekozen wordt voor een PES aanpak waarbij de ecosystemediensten output in rekening gebracht wordt (d.w.z. de mate van aantrekkelijkheid voor buitenactiviteiten), dan is het aangeraden om met een vaste subsidie te werken voor het aanleggen en onderhouden van de paden (input), en een extra subsidie (of bonus) voor de aantrekkelijkheid van het gebied voor buitenactiviteiten (output). Een andere manier om met dit risico om te gaan, is door bijvoorbeeld met een (brand- of overstromings-verzekering te werken.*

NIP: Niet van toepassing omdat het enkel over eenmalige inrichtingsmaatregelen gaat. Schade door onvoorziene gebeurtenissen valt dan onder het recurrent beheer.

- **SC11: Is er voldoende adequate bemiddeling?**

Openstellen van erkende natuureservaten: De nood voor een bemiddelende instantie lijkt onnodig in het geval van deze subsidie. Dit zou voor extra transactiekosten zorgen. Wel is het belangrijk dat eventuele klachten over de neveneffecten veroorzaakt door de aanwezigheid van de paden gerapporteerd worden door de overheid (ANB).

NIP: Voldoende bemiddeling gebeurt via de projectcommissie.

- **SC12: Doen ecosystemebeheerders vrijwillig mee aan het PES instrument?**

Openstellen van erkende natuureservaten: Ecosystemebeheerders doen vrijwillig mee. Er is ook geen wettelijke druk gevonden die een subsidieaanvraag noodzakelijk(er) maakt.

NIP: Instappen in een NIP is vrijwillig. Eenmaal deelname geoperationaliseerd is, dan is het niet vanzelfsprekend om uit een NIP te stappen. De ecosystemebeheerders zijn bijvoorbeeld gebonden aan de afspraken die verbonden zijn aan de subsidies voor de aankoop van gronden. Deze binding is ook afhankelijk van de schaal van de NIP. Voor kleinere NIP is dit waarschijnlijk minder een probleem. Er kan daarom gesteld worden dat de vrijwilligheid voor

een instap voor de ecosysteembeheerder gevrijwaard wordt, maar dat een eventuele uitstap redelijk moeilijk is.

3.4 Deel 4: Strategie, structuur en opbouw van het PES instrument

- **SC13: Is het doel en de communicatiestrategie van het PES instrument duidelijk vastgelegd?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: Het doel van de subsidie is het openstellen van erkende natuurreservaten voor gebruikers. Het is een duidelijk doel waarvoor een belangrijke gebruikersvraag aanwezig is. Een wijziging in de strategie is dus niet nodig.

NIP: Het centrale doel van het Natuurinrichtingsproject 'Dijlevallei' is het herstel, de ontwikkeling en de vrijwaring van het natuurlijk vallei-ecosysteem via vernatting. Daarbij wordt er vooral gekeken naar het creëren van habitat voor flora en fauna. Dit is een duidelijk doel voor de betrokken partners maar, zoals reeds besproken in SC 2, is de gebruikersvraag hiervoor beperkt. Daarom heeft het weinig zin om een strategie te ontwikkelen voor een grotere gebruikersgroep die enkel gebaseerd is op de ecosysteemdienst 'habitat voor dieren en planten'.

Aanbeveling: *Indien gekozen wordt voor een PES aanpak en het integreren van meer ecosysteemdiensten in het instrument, dan is het aangewezen om een communicatiestrategie uit te werken waarbij de ecosysteemdienst 'habitat voor dieren en planten' geplaatst wordt onder een vlaggenschip-ecosysteemdienst met meer draagvlak voor bestaat, zoals bijvoorbeeld 'recreatie'. Voor ecosysteemdiensten zoals 'natuurlijke bescherming tegen overstromingen en sedimentregulatie' is het dan weer aangewezen om deze apart te behandelen (stratificeren). Deze ecosysteemdienst heeft namelijk enkel een hoge waarde voor benedenstroomse bewoners.*

- **SC14: Is er risico voor ongewenste drijfveren?**

Openstellen van erkende natuurreservaten en NIP: Er zijn geen ongewenste drijfveren tot deelname aan bod gekomen tijdens de interviews.

- **SC15: Is er genoeg ondersteuning voor nieuwe beheermaatregelen?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: De beheermaatregelen voor het openstellen van paden zijn zeer eenvoudig en hoeven daarom niet uitgebreid ondersteund te worden. Het aanleggen van speelzones daartegen vergt extra aandacht en gebeurt in overleg met de Afdeling Bos en Groen.

NIP: Voor een NIP worden geen beheermaatregelen toegepast, enkel eenmalige inrichtingsmaatregelen. In het geval van de Doode Bemde zijn deze steeds uitgevoerd door externe gespecialiseerde bedrijven. Ondersteuning voor de ecosysteembeheerder is dus niet nodig geweest.

- **SC16: Zijn de eigendomsrechten duidelijk opgesteld en gehandhaafd?**

De eigendomsrechten zijn duidelijk opgesteld en gehandhaafd. Tijdens de interviews zijn er geen opmerkingen over eigendomsrechten gegeven.

3.5 Deel 5: Monitoren van PES impact

- **SC17: Wordt de input en de output gemonitord?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: De afspraken voor het openstellen van het erkende natuurreservaten staan in het beheersplan van het erkende natuurreservaat. De evaluatie van het beheersplan dient dan ook als monitoring voor deze afspraken.

De ecosysteemdiensten output wordt niet binnen het kader van de subsidie gemonitord. Wel is er bij de Doode Bemde een teller geplaatst voor het aantal bezoekers bij te houden. Dit zou bijvoorbeeld reeds een goede indicator zijn voor het succes van het instrument te meten.

NIP: Voor een NIP wordt een monitoringsplan voorzien om de impact van de inrichtingsmaatregelen te meten. De output van projectdoelstellingen wordt hierbij gemeten, bijvoorbeeld de soortenrijkdom en abundantie van vleermuizen in de aangelegde veermuizenbunker of de soortensamenstelling van de vegetatie in natuurstreefbeelden. Het is daarbij wel onduidelijk wat de gevolgen zijn indien de output monitoring negatieve resultaten zou leveren.

- **SC18: Is de monitoring uitgevoerd door een onafhankelijke auditor?**

Openstellen van erkende natuurreservaten en NIP: Voor zowel de subsidie voor openstelling van erkende natuurreservaten als voor NIP is de monitoring uitgevoerd door openbare instanties (ANB & VLM). Tijdens interviews zijn er geen klachten genoteerd over de monitoringsinstanties. Vaak waren ecosysteembeheerders bleken echter niet zo goed bewust van de monitoringsprocedures. Opmerking: Voor deze studie is de monitoring van aannemers die inrichtingsmaatregelen uitvoeren niet meegenomen, omdat deze dichter aanleunt bij de monitoring die toegepast wordt voor bouwerven en niet voor natuurdoeleinden of ecosysteemdiensten. VLM voert deze monitoring uit voor NIP.

- **SC19: Is er een referentiekader aanwezig?**

Openstellen van erkende natuurreservaten en NIP: Een referentiekader dat een vergelijking mogelijk maakt van de geleverde ecosysteemdiensten met of zonder de beheermaatregelen is niet gebruikt.

Aanbeveling: *Voor een NIP volstaat het om de voormalige toestand vast te leggen, dat wil zeggen de status van het gebied voor de werken uitgevoerd worden. Voor de subsidie voor de openstelling van erkende natuurreservaten kan er best gewerkt worden met een scenario 'business-as-usual' als referentiekader. Zo kan men de additionaliteit van de beheersmaatregel vaststellen.*

- **SC20: Is er een proportionaliteitsprincipe voor de monitoring?**

Openstellen van erkende natuurreservaten: De bepalingen voor de monitoring zijn afhankelijk van het beheersplan. Bijvoorbeeld privébossen van minder dan 5ha die zowel binnen of buiten het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) liggen, kunnen een beperkt beheersplan opstellen. Men kan daarom stellen dat er rekening is gehouden met het proportionaliteitsprincipe.

NIP: De monitoring gebeurt op projectbasis, en het proportionaliteitsprincipe is dus enkel relevant naargelang de schaal van het project. Aangezien het monitoringsplan contextafhankelijk is en opgezet wordt in overleg met de beheerders, kan men eveneens stellen dat het proportionaliteitsprincipe wordt toegepast.

Referenties

Demeyer R. en Turkelboom F. (2013). Kosteneffectief werken met natuur: Ecologische vs technologische oplossingen. Verkennende case studie: Bescherming tegen overstromingen in de Dijlevallei. INBO, Brussel.

Demeyer R. en Turkelboom F. (2013). Wie zijn de ecosysteemdiensten spelers? Een handreiking voor de identificatie van belanghebbenden in relatie tot ecosysteemdiensten (ESD). INBO, Brussel.

Simoens en Demeyer, 2013. Het ESD-kaartenspel

Turkelboom F., Raquez P., Dufrene M., Raes L., Simoens I., Jacobs S., Stevens M., De Vreese R., Panis J., Hermy M., Thoonen M., Liekens I., Fontaine C., Dendoncker N., van der Biest K., Casaer J., Heyrman H., Meiresonne L. and Keune H. (in press, 2014). CICES going local: Ecosystem services classification adapted for a highly populated country. In: Jacobs S., Dendoncker N. and Keune H. (Eds.), Ecosystem Services: Global Issues, Local Practices. New York: Elsevier. (<http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=Ecosysteemdiensten>)